

Instytut Pamięci Narodowej - Białystok

<https://bialystok.ipn.gov.pl/pl1/archiwa/zasob/31217,Informacja-o-zasobie-archiwalnym-Instytutu-Pamieci-Narodowej-Oddzial-w-Bialymsto.html>
2023-03-26, 11:02

Informacja o zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Białymstoku

Oddziałowe Archiwum IPN w Białymstoku w wyniku prac wykonanych w latach 2001-2020 zgromadziło w swym zasobie 3381,96 mb akt. Zasadniczy etap gromadzenia zasobu archiwalnego miał miejsce w latach 2001-2002. Do magazynów trafiły wówczas m.in. akta przekazane przez następców prawnych Delegatury Urzędu Ochrony Państwa w Białymstoku, akta paszportowe z Komendy Wojewódzkiej Policji w Białymstoku i Olsztynie oraz podległych im jednostek terenowych, akta Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Białymstoku i Olsztynie, sądów i prokuratur białostockiego okręgu apelacji. W roku 2003 przekroczono planowaną na 3000 mb akt wielkość zgromadzonego zasobu.

Obecnie działalność w zakresie gromadzenia zasobu sprowadza się do przejmowania akt na skutek przemieszczeń w obrębie struktur Instytutu Pamięci Narodowej oraz materiałów pochodzących z darowizn osób prywatnych. Trwają jeszcze prace związane z opiniowaniem akt zgromadzonych w archiwach jednostek organizacyjnych Policji pod kątem ich przydatności do realizacji zadań ustawowych IPN

Wielkość zasobu w metrach bieżących zgromadzonego przez Oddział IPN w Białymstoku obrazuje poniższa tabela (stan na dzień 31 grudnia 2020 r.):

Instytucje przekazujące materiały archiwalne	Wielkość w mb
ABW (UOP)	538,06
Policja	346,55
Policja (materiały paszportowe)	1796,31
Więziennictwo	27,56
OKŚzPNP	27,29
Archiwa państwowe (w tym Archiwum IPN)	97,58
Archiwa wojskowe	229,86
Straż Graniczna	28,43
Organy administracji publicznej	149,77
Sądy i prokuratury powszechne	109,42
Sądy i prokuratury wojskowe	9,36
Dary i kolekcje prywatne	21,77
RAZEM	3381,96

Zasób ewidencyjny

Istotną częścią zasobu archiwalnego Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Białymstoku

są pomoce ewidencyjno-informacyjne (268,22 mb), które można podzielić na dwie zasadnicze grupy:

- wytworzone w procesie gromadzenia i porządkowania zasobu Oddziału IPN w Białymstoku, w postaci ksiąg nabytków i ubytków, spisów zdawczo-odbiorczych akt i protokołów przekazania z instytucji oraz od osób prywatnych przekazujących akta do archiwum, a także wszelkiego rodzaju skorowidze, indeksy, elektroniczne zbiory danych i bazy danych oraz kartoteki ewidencyjne umożliwiające szybki dostęp do poszukiwanej informacji,
- wytworzone przez poprzednich twórców akt, które zostały przejęte wraz z dokumentacją archiwalną, w tym kartoteki oraz inne pomoce ewidencyjne (repertoria, inwentarze akt, dzienniki rejestracyjne, skorowidze, indeksy, rejestry spraw dochodzeniowych i śledczych, książki ewidencyjne, książki kontroli zatrzymanych, spisy zdawczo-odbiorcze akt, protokoły brakowania akt itp.).

Zasób archiwalny

W styczniu 2001 roku przejęto pierwszy zespół - akta Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich (przekształconej następnie w Okręgową Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu), w sumie ponad 27 mb akt i kartotek. Zawierają one unikalne materiały ze śledztw dotyczących zbrodni niemieckich popełnionych na terenie województwa białostockiego w czasie II wojny światowej. Ponadto odzwierciedlają szereg akcji źródłotwórczych Komisji, np. ankietyzację zbrodni wojennych, czy przesłuchania świadków w końcu lat 60. W wyniku tych prac powstał zbiór jednorodnych i dość szczegółowych informacji na temat wojennych losów poszczególnych miejscowości i ich mieszkańców.

Najszybciej i najsprawniej z obowiązku przekazania akt wywiązała się białostocka Delegatura UOP, która do końca 2001 roku przekazała kilkaset mb akt i kartotek. Są to akta wytworzone przez urzędy bezpieczeństwa i Służbę Bezpieczeństwa z terenu dawnych województw: białostockiego, łomżyńskiego i suwalskiego - od 1944 do 6 maja 1990 roku. Na podstawie tych akt, z krytycznym uwzględnieniem specyfiki twórcy, można odtworzyć losy oddziałów podziemia niepodległościowego. Z kolei raporty podziemia, sporządzane na podstawie rozległego wywiadu, dają świadectwo o głębokości infiltracji przez środowisko nowej władzy i służbę bezpieczeństwa.

Po przekształceniu UB w Służbę Bezpieczeństwa w 1956 roku zmieniły się formy pracy, przewartościowano faktyczne i potencjalne zagrożenia dla systemu komunistycznego. IPN posiada w swoim zasobie kartoteki i akta z lat 60. i 70., z których wynika, że szczególną opieką służba bezpieczeństwa otoczyła Kościół katolicki, dysydentów oraz malwersantów gospodarczych.

Materiał źródłowy z lat osiemdziesiątych zawiera informacje o rodzącej się NSZZ „Solidarność” i kontroli, jakiej PZPR i SB próbowały poddać pierwszą niezależną organizację związkową. Swoje świadectwo w aktach znajdują także pierwsze miesiące trwania stanu

wojennego, zwłaszcza interesujący problem roli SB w kreowaniu nowych związków zawodowych, skupionych w OPZZ, zwalczaniu i neutralizowaniu działań opozycyjnych itp.

Zdecydowana większość materiałów archiwalnych, wytworzonych przez służby specjalne PRL, podlegała stałemu i systematycznemu niszczeniu w latach 1956-1990. W zasobie Oddziału często występują zespoły szczątkowe lub fragmentaryczne. Pełen obraz stanu zachowania wyłoni się z czasem, po dogłębnej analizie niezbyt precyzyjnych protokołów brakowania i innych akt administracyjnych znajdujących się w zasobie.

Ważnym z punktu widzenia realizowanych zadań ustawowych i naukowych zbiorem są akta przekazane przez komendy policji. Podzielić je można na kilka grup:

1. akta paszportowe,
2. akta administracyjne Milicji Obywatelskiej,
3. akta osobowe funkcjonariuszy UB, SB i MO z lat 1944-1990.

Akta paszportowe, najliczniejsze, to źródło szczegółowej wiedzy o obywatelach PRL ubiegających się o wyjazdy za granicę, a także o tych, którzy wyemigrowali na stałe. Kwestionariusze i załączniki paszportowe zawierają dane osobowe stosunkowo dużej populacji, informują o kierunkach wyjazdów, odmowach lub akceptacji władz.

Akta administracyjne MO zawierają przede wszystkim normatywy i wszelkiego rodzaju instrukcje, rozkazy przełożonych, analizy, plany, statystykę przestępstw itp. za lata 1945-1989. Ciekawym źródłem wiedzy są akta osobowe funkcjonariuszy UB, SB i MO z lat 1944-1990. Stan ich zachowania pozwala na pełne odtworzenie służby w tych organach, ruchu kadrowego, zawierają też ciekawe opinie przełożonych, awanse, nagrody i kary.

Kolejną grupę stanowią akta organów wymiaru sprawiedliwości. W przeszłości akta procesowe sądów i prokuratur powszechnych miały bardzo niską kategorię archiwalną przez co były systematycznie brakowane. Poza nielicznymi, nie zachowały się akta spraw, w tym także procesów z pobudek politycznych. Jedyną wiedzę o wykorzystywaniu sądów i prokuratur do walki z wrogo usposobioną do panującego systemu częścią społeczeństwa można czerpać z repertoriów. Podobnie przedstawia się sprawa innej instytucji resortu sprawiedliwości - więzień i aresztów śledczych. Z większej całości wyselekcjonowano jedynie kilka metrów bieżących akt więźniów ukaranych z przyczyn politycznych z lat 1970-1989. Pozostałe akta tego typu zostały zniszczone. Obecnie śladów dawnych skazań można szukać w wykazach wybrakowanych teczek (jest to równoznaczne z wykazami więźniów za określone lata). Zachowały się natomiast akta internowanych działaczy „Solidarności” z okresu stanu wojennego.